

BİR REFAH GÖSTERGESİ OLAN “YAŞAM ENDEKSİ” BAĞLAMINDA TR82 (KASTAMONU, ÇANKIRI, SİNOP) BÖLGESİNİN ANALİZİ*

Orhan KANDEMİR¹

Murat KÜRKCÜ²

Özet:

Günümüzde kalkınmanın merkezine “insan ve onun mutluluğu” konulmuştur. Bu nedenle refah göstergesi olarak sadece kişi başına gelir gibi maddi unsurlar değil, bunun yanında eğitim, sağlık, çevre, sosyal yaşam gibi toplumsal kalkınmanın bütün yönlerini kapsayan yeni ölçü birimleri kullanılmaya başlanmıştır. Bu yeni ölçü birimlerinden birisi TÜİK (2016a) tarafından yayımlanan illerde yaşam endeksidir. Bu endeks konut, çalışma hayatı, gelir ve servet, sağlık, eğitim, çevre, güvenlik, sivil katılım, altyapı hizmetlerine erişim, sosyal yaşam ve yaşam memnuniyeti olmak üzere yaşamın 11 boyutundan oluşmaktadır.

Bu bağlamda çalışmanın amacı, TR82 bölgesinde (Kastamonu, Sinop ve Çankırı) yaşayan halkın refahının artırılması için bölge illerinin 81 il içindeki durumunu; hem genel yaşam endeksi hem de bu yaşam endeksini belirleyen 11 alt boyut kapsamında değerlendirerek bölgenin zayıf yanlarını ortaya koymaktır. TÜİK (2016a)’in illerde yaşam endeksi sıralamasına göre Kastamonu İli 36. sırada, Çankırı 22. sırada ve Sinop 11. sırada yer almaktadır. Çalışmada TR82 Bölgesi illerinin sahip olduğu yaşam endeksi boyutlarından 40. sıra ve daha gerilerde olanlar, geliştirilmesi politika yapıcılar için öncelik arz eden alanlar olarak belirlenerek ayrıntılı analiz edilmiştir. Bölge illerinin görece zayıf olduğu bu boyutlar Kastamonu İli için, altyapı hizmetlerine erişim, sağlık, çalışma hayatı, yaşam memnuniyeti ve sosyal yaşam, Sinop İli için, altyapı hizmetlerine erişim ve sağlık, Çankırı İli için, altyapı hizmetlerine erişim, çalışma hayatı, eğitim ve sosyal yaşamdır. İllerin görece zayıf olduğu bu boyutların, göstergeleri ile birlikte ayrıntılı olarak analiz edilmesi sayesinde gerekli politika tedbirleri daha kolay alınacak dolayısıyla bölgenin sahip olduğu refah ve mutluluk düzeyi de yükselecektir.

Anahtar Kelimeler: Yaşam Endeksi, Refah, TR82 Bölgesi, Toplumsal Kalkınma

JEL Kodu: I31, O20, R10

¹ Yrd. Doç. Dr., Kastamonu Üniversitesi, İİBF, İktisat Bölümü, S.yazar, E-posta: okandemir@kastamonu.edu.tr

² Dr., Maliye Uzmanı, Maliye Bakanlığı, Muhasebat Genel Müdürlüğü, E-posta: murat_kurkcü@hotmail.com

* Bu çalışma 20-21 Mayıs 2016 tarihinde düzenlenen, 1. Uluslararası Abana Sempozyumu’nda sunulan “Bir Refah Göstergesi Olan “Yaşam Endeksi” Bağlamında Kastamonu İlinin Değerlendirilmesi” isimli bildirinin genişletilmiş halidir.

THE ANALYSIS OF TR82 REGION (KASTAMONU, ÇANKIRI, SİNOP) IN THE CONTEXT OF WELL-BEING INDEX WHICH IS A PROSPERITY INDICATOR

Abstract:

At the present time human and his happiness has been put in the centre of development. For this reason, not only substantial elements like income per capita as a prosperity indicator but also new units of measurement including all sides of social development such as training, health, environment, social life have been started to be used. One of these new units of measurement is the well-being index for provinces published by TurkStat (2016a). This index consists of eleven dimensions of living on the bring of the housing, working life, income and wealth, health, training, environment, safety, civil participation, access to infrastructure services, social life and life satisfaction.

In this context, the aim of the study is to introduce the weak sides of the region by evaluating the situation of region provinces among 81 provinces for increasing the welfare of people living in the TR82 region (Kastamonu, Sinop and Çankırı) within the context of both general well-being index and 11 sub-dimensions determining this well-being index. According to TurkStat's (2016a) well-being index rankings for provinces, Kastamonu, Çankırı and Sinop provinces are respectively located as the thirty sixth, twenty-second and eleventh. In the study, ones in more back rank and 40th from well-being index dimensions possessed by the provinces of TR82 Region were analyzed in detail by determining as areas of priority for developing by policy makers. These dimensions that the provinces of the region are relatively weak are access to infrastructure services, health, working life, life satisfaction and social life for Kastamonu province; access to infrastructure services and health for Sinop province; access to infrastructure services, working life, education and social life for Çankırı province. Thanks to the detailed analysis with indicators of these dimensions owned relatively weak in the provinces, necessary policy measures will be taken more easily and so the level of prosperity and happiness of the region will increase as well.

Keywords: Well-Being Index, Prosperity/Welfare, TR82 Region, Social Development

JEL Codes: I31, O20, R10

GİRİŞ

Günümüzde tüm dünya ekonomileri için büyük önem taşıyan bir konu olan refahın ölçümü sayesinde, ilgili ülkelerde toplumsal ilerlemenin ne derece sağlandığı konusunda fikir sahibi olunmaktadır (Akar, 2014:2). Bugün iktisadi gelişmenin gelir değişkenine bağlı olarak tek boyutlu ölçülmesi yaklaşımı terk edilmiş ve ülkelerin gelir yanında gelişmenin farklı boyutlarında sağladığı başarıları yansıtan endeksler iktisadi gelişmenin ölçülmesi için kullanılmaya başlanmıştır. Bu endeksler toplumsal gelişmeyi çok boyutlu yansıtmaya imkânına sahip oldukları için, aynı zamanda toplumun sahip olduğu refah düzeyinin ölçüsü olarak da değerlendirilmektedir. Bu endeksler sayesinde bölge ya da ülkeler arası refah düzeyi karşılaştırmaları yapılabilmekte dolayısıyla politika yapıcıların başarıları daha kolay analiz edilebilmektedir.

Bu endekslerden birisi 2011 yılında OECD tarafından kullanılan “Daha İyi Yaşam Endeksi (Better Life Index)’dir (OECD, 2011; Akar, 2014). TÜİK (2016a), bu endeksi esas almak suretiyle, İllerde Yaşam Endeksi 2015, çalışmasını yayınlamıştır. Bu endeksin hesaplanmasında kullanılan boyut ve göstergelerin seçiminde, OECD’nin Daha İyi Yaşam Endeksi çerçevesi ve Türkiye’nin koşulları temel alınmış olup, endeks 11 boyut altında 41 göstergeden oluşmaktadır (TÜİK, 2016a).

Bu çerçevede çalışmanın amacı; TÜİK (2016a)’in “İllerde Yaşam Endeksi 2015” verileri bağlamında, Türkiye’nin düzey 2’ye göre TR82 bölgesinde bulunan Kastamonu, Çankırı ve Sinop İllerinin görece en zayıf olduğu boyutları ortaya koymak, bu zayıflığın nedenlerini ilgili boyutları belirleyen göstergeler bağlamında

analiz ederek yorumlamak ve elde edilen sonuçlar kapsamında öneriler getirmektir. Günümüzde ülke ya da bölgelerin kalkınması dolayısıyla yaşayan halkın refahının artırılması politika yapıcılar için önemli bir husustur. Bu nedenle TR82 bölgesi illerinin zayıf olduğu alanların analiz edilmesi, kalkınma dolayısıyla refahı artırma yarışında bölgeye önemli yararlar sağlayacaktır.

1. KALKINMANIN DEĞİŞEN ANLAMI VE TOPLUMSAL REFAHIN ÖLÇÜMÜ

Kalkınma kavramına, toplumların gelişim sürecine paralel olarak, farklı dönemlerde değişik içerik ve anlamlar yüklenmiştir (Yavilioğlu, 2002:59). Kalkınmanın teorik temelleri Adam Smith'in Ulusların Zenginliği (1776) adlı kitabına dayanmasına karşın, kalkınma ile ilgili ilk sistematik çalışmalar 1940'ların sonunda başlamıştır (Taban ve Kar 2015:4-5). Çünkü Kalkınma iktisadının bir disiplin olarak ortaya çıkmasında özellikle 1930'larda yaşanan Büyük Buhran etkili olmuştur (Yavilioğlu, 2002:63).

1940'lı yıllar ve 1950'li yılların ilk yarısında ekonomik büyüme ve kalkınma kavramları arasında çok fazla bir ayırım yapılmamış, ulusal gelirin hızla artması hedefine odaklanılmıştır. Daha sonraki dönemde, 1970'li yıllara kadar kalkınma kavramı büyümeden farklı olarak ele alınmaya başlanmış olmasına karşın, yine ülkelerin en önemli amacı kişi başına milli hasılanın artması olmuştur (Han ve Kaya, 2008:257).

İktisat biliminin bir alt disiplini olarak II. Dünya Savaşı'nı takip eden yıllarda ortaya çıkan kalkınma iktisadının gelişim süreci genellikle iki dönem halinde incelenmektedir. II. Dünya Savaşı'nın bitiminden 1970'lerin ilk yarısında ortaya çıkan petrol krizine kadar devam eden birinci dönem, kalkınma iktisadının yükseliş dönemini temsil ederken, ikinci dönem olarak ifade edilen takip eden yıllarda, kalkınma iktisadı görece önemini kaybederken, içeriğinde de önemli dönüşümler ortaya çıkmıştır (Burtan Doğan, 2011:60).

1950'li ve 60'lı yıllarda ön planda olan geleneksel kalkınma iktisadında, kalkınmanın dinamiği hızlı sermaye birikimi olarak görülmüştür. 1950'li yıllardan 1970'li yılların ortalarına kadar altın çağını yaşayan geleneksel kalkınma anlayışı bu tarihten sonra iyice gün yüzüne çıkan yoksulluk, eşitsizlik gibi nedenlerle gözden düşmüştür. Geleneksel kalkınma anlayışı özellikle kalkınmayı sadece milli gelir artışına bağlaması, insan ve refah faktörünü göz ardı etmesi nedeniyle eleştirilmiştir (Taban ve Kar, 2015:5-6). Bu nedenle 1970'li yıllar yoksulluk ve bölüşüm sorunlarının kalkınma ekonomisi içinde ağırlıklı olarak ele alındığı yıllar olmuştur (Han ve Kaya, 2008:271-272). 1970'li yıllardan itibaren birçok uluslararası kuruluş, politikacı ve akademisyen, kalkınma iktisadının esas amacının, "temel insan ihtiyaçlarının" en iyi şekilde nasıl giderileceğine yönelik politika önerilerini ortaya koymak olduğunu iddia etmişlerdir (Karaçay Çakmak, 2006).

Bu çerçevede, Dünya Bankası ve Uluslararası Çalışma Örgütü, toplumdaki yoksul kesimin beslenme, barınma, sağlık, eğitim gibi zorunlu ihtiyaçlarının karşılanması için "temel ihtiyaçlar yaklaşımını" ileri sürmüşlerdir (Han ve Kaya, 2008:272; Taban ve Kar, 2015:6). Bu yaklaşıma göre yoksulluk sorununu çözemeyen bir büyüme, kalkınmayı ifade edemeyeceği gibi, kalkınma için gelir dağılımı, beslenme, barınma, giyinme, sağlık, eğitim gibi temel problemlerin çözülmesi gereklidir. Fakat 1970'li yıllarda oldukça ön planda olan temel ihtiyaçlar yaklaşımı 1970'lerin sonunda önemini kaybetmeye başlamış ve sürdürülebilir kalkınma anlayışı gündeme gelmiştir (Taban ve Kar, 2015:6). Günümüzde bir ülkenin gerçek zenginliği, o ülkenin insanları olarak kabul edilmekte ve bu nedenle bireylerinin temel gereksinimlerinin yanı sıra daha üst düzey gereksinimlerinin karşılanmasını sağlayan ortam ve imkânları oluşturma, insani gelişim yaklaşımının temel felsefesini oluşturmaktadır. Ülkelerin kalkınma düzeyini ekonomik büyüme gibi sayısal ölçülerde gören kalkınma anlayışı 1980'lerden sonra zayıflayarak yerini insani gelişme anlayışına bırakmıştır (Gürses, 2009:348).

Sürdürülebilir kalkınma kavramı ilk kez 1987 yılında Birleşmiş Milletler Dünya Çevre ve Kalkınma Komisyonu'nca hazırlanan "Ortak Geleceğimiz" isimli raporda tanımlanarak kullanılmaya başlanmıştır. Bu sayede daha önce serbest mal olarak ele alınan doğal kaynaklar ve çevre sürdürülebilir kalkınma kavramıyla birlikte kıt kaynaklar olarak ele alınmıştır. Önceleri doğal kaynakların korunması temelinde ele alınan sürdürülebilir kalkınma anlayışı bugün ekonomik ve toplumsal boyutları da kapsayarak daha geniş bir bakış açısına sahip olmuştur. Sürdürülebilir kalkınma kavramı aslında bize ekonomik büyümenin tek başına yeterli olmadığını yaratılan değerın adaletli şekilde dağıtılmasını ve bunun yanında çevresel değerlerin korunmasının önemini ifade etmektedir. Bu nedenle ekonomik büyüme hedefi diğer hedefler aleyhine öne çıkmamalı, ekonomik, sosyal ve çevresel hedefler arasında dengeli bir yaklaşım sergilenmelidir. İşte bu dengeli yaklaşımın nasıl sağlanacağı önemli bir tartışma konusu olmuştur (Kaynak, 2007:41-44).

Hart sürdürülebilirlik konusunu farklı bir gösterim ile tanımlamıştır. Ona göre sürdürülebilirliğe ulaşmanın yolu, çevre, toplum ve ekonomi boyutlarının bir bütün olarak ele alındığı çözümlerle mümkün olmaktadır (Özmeht, 2008:4; Seydioğulları, 2013, Caymaz vd., 2014; Akgül, 2010). Hart (1998:42)'a göre sürdürülebilirliğin geleneksel ölçülerinden olan ekonomi ayağı; Hissedar kârları, üretim için gerekli materyal ve

iş imkanlarına bağlı iken, çevre ayağı; su ve hava kalitesi ile doğal kaynaklara bağlı olup, son gösterge olan toplum ayağı ise, eğitim, sağlık, yoksulluk ve suç gibi alt boyutlardan oluşmaktadır.

Sürdürülebilirlik alanındaki görüşlerin daha da gelişmesi ile birlikte, 20-22 Haziran 2012’de yapılan, Birleşmiş Milletler Sürdürülebilir Kalkınma Konferansı’nda, sürdürülebilir kalkınmanın tüm boyutlarıyla başarılabilmesi için her seviyede, ekonomik, sosyal ve çevresel yönlerin bir araya getirilmesi ve bunların aralarındaki bağlantıların tespit edilerek daha ileri düzeyde ele alınması gerekliliği ifade edilmiştir (Birleşmiş Milletler, 2012). Çünkü insan refahının belirleyicisi olarak sadece parayı almak doğru değildir. İnsanların hayatlarını şekillendiren çok daha fazla faktör vardır. Örneğin konutların rahatlığı, yaşanan çevrenin ne kadar temiz ve güvenli olduğu, siyasi ve sosyal aktivitelere katılma oranı, kaliteli sağlık ve eğitim hizmetlerinden yararlanma durumu gibi faktörler dikkate alınmalıdır. Bu anlayışla yola çıkan OECD, 11 boyuttan oluşan, Daha İyi Yaşam Endeksi (Better Life Index) oluşturarak 2011 yılından itibaren uygulamaya koymuştur. Bu endeks; Konut, gelir, iş, toplum (sosyal bağlantılar), eğitim, çevre, yönetim (sivil katılım ve yönetişim), sağlık, yaşam memnuniyeti (sübjektif refah algısı), iş ve yaşam dengesi ve güvenlik gibi 11 boyuttan oluşmaktadır (OECD, 2011).

TÜİK (2016a), OECD’nin Daha İyi Yaşam Endeksini temel alarak, Türkiye’deki 81 ili kapsayan “İllerde Yaşam Endeksi 2015” çalışmasını yayımlamıştır. İllerde Yaşam Endeksi çalışmasının temel amacı illerdeki yaşamın tüm boyutlarını izlemek ve eksikliklerin iyileştirilmesine temel oluşturacak bir gösterge sistemini oluşturmaktır. İllerde Yaşam Endeksinin 11 boyutu; Konut, çalışma hayatı, gelir ve servet, sağlık, eğitim, çevre, güvenlik, sivil katılım, altyapı hizmetlerine erişim, sosyal yaşam ve yaşam memnuniyetinden oluşmaktadır. Bu 11 boyutu belirleyen toplam 41 gösterge mevcuttur (TÜİK 2016a).

2-TÜRKİYE’DE BÖLGESEL GELİŞME FARKLILIKLARIYLA MÜCADELENİN ÖNEMİ

Bölgelerarası kalkınmışlık farklılığı kavramıyla birlikte, az gelişmiş bölgelerin gelişmiş bölgelere sosyal refah açısından yaklaştırılması amacına dönük politikalar da ön plana çıkmış ve bu nedenle “bölge” ve “kalkınma” kavramları bir bütün olarak ele alınmaya başlanmıştır (Arslan 2005:276). Bölgesel dengesizlikler dar anlamda ekonomik ve sosyal fırsat eşitsizlikleri şeklinde ortaya çıkabilir. Bu kapsamda ekonomik fırsat eşitsizliklerinde farklı bölgelerdeki kişilerin iş bulma, aynı zorluk ya da düzeydeki işte eşit ücret elde etme gibi imkânâna sahip olmamaları söz konusu iken, sosyal fırsat eşitsizliklerinde, farklı bölgelerdeki kişilerin sağlık ve eğitim hizmetleri, kültürel faaliyetler gibi sosyal imkânardan eşit şekilde yararlanamaması durumu söz konusudur (Dinler 2012:96).

Az gelişmiş bölge sorunu sadece gelişmekte olan ülkelere özgü bir durum değildir. Nasıl ki Türkiye’nin Doğu ve Güneydoğu Anadolu Bölgeleri diğer bölgelere göre daha az gelişmiş ise benzer şekilde İngiltere’nin Wales, İskoçya ve Güneybatı kesimi, İtalya’nın güneyi, İsveç, Norveç ve Finlandiya’nın kuzey tarafı, Hollanda’nın doğusu, Fransa’nın güney ve güney batı tarafı, Almanya’nın doğu sınırındaki bölgeler görece az gelişmiş alanlardır (Dinler 2012:117). Bölgesel ekonomi politikasının amaçlarından birisi, dengeleme veya eşitleme olup, bu amaç ekonomik kaynakların bölgeler arasında dengeli dağılımına yöneliktir. Bu sayede bölgeler arasındaki gelir ve refah dengesizlikleri azaltılarak bölgede uygun çalışma ve yaşam koşulları oluşturulabilecektir. Bu nedenle genellikle bölgelerin olabildiğince eşit alt yapı donanımına sahip olması için çaba harcanmaktadır (Erkan 1995:230).

Bölgesel gelişme farklılıkları ile mücadele de uygulanan politikalarda başarısız olunması, sorunun daha da derinleşmesine neden olmaktadır. Dinler (2012)’inde ifade ettiği gibi bir ülkede, geri kalmış bölgelerin sosyo-ekonomik yönden kalkınması ile nüfusun ülkede rasyonel dağılması birbirini tamamlayan iki önemli amaçtır. Nüfusun geri kalmış bölgelerden gelişmiş bölgelere doğru yönelmesi, göç veren bölgede nüfusun yaşlanmasına, genç ve verimli işgücü potansiyelinin kaybedilmesine yol açmaktadır. Bu nedenle göç veren bölgelerde özellikle gençlere yönelik politikalarla bölgedeki moral çöküntüsü önlenerek göçün alışkanlık haline gelmesi engellenmelidir. Bunun için bölgede yeni iş imkânlarının artırılması, sosyal potansiyelin arttırılması suretiyle daha hareketli bir yaşam tarzının sağlanması, mesleki eğitim ve konut olanaklarının geliştirilmesi gibi tedbirler alınmalıdır. Kısaca devlet bölgedeki kalkınmayı sınırlayan engelleri ortadan kaldırmalıdır (Dinler 2012:276-277).

Bölgelerin sosyo-ekonomik gelişmesi, kişi başına gelirin artırılması şeklinde ifade edilebilecek ekonomik büyüme yanında, yapısal ve insani gelişmeyi de kapsayan sosyal değişkenleri içermektedir (T.C. Kalkınma Bakanlığı 2013:1). Bu nedenlerle sosyo-ekonomik gelişme düzeyi düşük bölgelerin net göç düzeyi de genellikle negatif olmaktadır. Bölgelerin sosyo-ekonomik gelişmesi ile net göç hızı arasındaki doğru yönlü ilişki aşağıdaki tabloda da görülmektedir. Türkiye’nin sosyo-ekonomik gelişme yönünden en geri olan Düzey 2 bölgeleri doğu ve güney illerinden oluşan bölgeler olup, bu bölgeler aynı zamanda net göç hızı en düşük bölgelerdir. Yani doğu ve güneydoğu bölgeleri için, negatif net göç hızı ile düşük sosyo-ekonomik gelişme

birbirine eşlik eden bir süreçtir. Bölgenin sosyo-ekonomik gelişme düzeyindeki düşüklüğün neden olduğu iç göç süreci, bölgenin az gelişmişliğini daha da pekiştirmektedir. Buna karşın net göç hızı yüksek olan bölgelerin sosyo-ekonomik gelişme düzeyleri oldukça yüksektir.

Tablo 1: Net Göç Hızı En Düşük ve En Yüksek Bölgeler ile Sosyo-Ekonomik Gelişmişlik Sıraları			
NET GÖÇ HIZI EN DÜŞÜK OLAN BEŞ BÖLGE	Bölgeler	Net Göç Hızı (2015) (Binde)*	Bölgelerin Sosyo-Ekonomik Gelişmişlik Sırası (2011)**
	(TRA2) Ağrı, Kars, Iğdır, Ardahan	-25,73	25
	(TRB2) Van, Muş, Bitlis, Hakkâri	-18,79	26
	(TRA1) Erzurum, Erzincan, Bayburt	-15,87	22
	(TRC3) Mardin, Batman, Şırnak, Siirt	-14,8	24
	(TRC2) Şanlıurfa, Diyarbakır	-8,52	23
NET GÖÇ HIZI EN YÜKSEK OLAN BEŞ BÖLGE	(TR21) Tekirdağ, Edirne, Kırklareli	14,41	8
	(TR42) Kocaeli, Sakarya, Düzce, Bolu, Yalova	12,14	6
	(TR61) Antalya, Isparta, Burdur	9,73	5
	(TR51) Ankara	9,73	2
	(TR41) Bursa, Eskişehir, Bilecik	7,38	4
	Kaynak: *TÜİK, Adrese Dayalı Nüfus Kayıt Sistemine (ADNKS) göre Düzey 2 bölgelerinin (26 bölge) aldığı göç, verdiği göç, net göç ve net göç hızı, https://biruni.tuik.gov.tr/bolgeselististik/tabloOlustur.do , Erişim tarihi: 01.10.2016. **T.C. Kalkınma Bakanlığı (2013), İllerin ve Bölgelerin Sosyo-Ekonomik Gelişmişlik Sıralaması Araştırması (SEGE-2011).		

Türkiye'nin genel olarak batı ve kıyı kesimlerindeki illerde net göç hızı yüksek olup, göçün yönü İstanbul bölgesi en büyük alıcı olmak üzere genel olarak doğudan batıya doğrudur. Bununla birlikte, göç veren illerin yakın civarındaki gelişmiş iller de göçün bir bölümünü almaktadır (T.C. Kalkınma Bakanlığı 2014:35-36).

Araştırma alanımız olan TR82 bölgesi 2011 yılı için sosyo-ekonomik gelişme açısından Düzey 2'ye göre 26 bölge içerisinde 19. sırada (T.C. Kalkınma Bakanlığı 2013), yani ortanın altında bir sıraya sahip olup, TÜİK'in 2015 verilerine göre net göç hızı da binde -1,52 gibi negatif bir düzeydedir.

Türkiye'de bölgesel dengesizliklerin bir diğer göstergesi de son dönemlerde azalma eğiliminde olmasına karşın hala önemini koruyan bölgeler arası gelir dengesizlikleridir. Türkiye'de gelir dağılımında doğu-batı yönünde bir farklılaşma vardır. 2004-2011 döneminde kişi başına GSKD sıralamalarında Orta Karadeniz Bölgesi en çok gerileyen bölge olup, özellikle çalışmamızın araştırma konusu olan TR82 (Kastamonu, Çankırı, Sinop) Bölgesi 11. sıradan 18. sıraya gelerek sıralamada 7 bölgenin daha gerisinde kalmıştır (T.C. Kalkınma Bakanlığı 2014:42-43).

Bölgesel gelişme farklılıkları ile mücadelede, bölgesel gelişmenin önemli bir belirleyicisi olan kentsel yaşam kalitesinin yükseltilmesi gerekli olup, bunun için bölgeler arasında önemli farklar gösteren altyapı ve gerekli hizmetler modern standartlara yükseltilmelidir (T.C. Kalkınma Bakanlığı 2014:73). Bu konuda Keskingöz ve Dilek (2016:188), TR82 bölgesinin hedeflenen kalkınma düzeyine ulaşması için, özellikle ulaşım, eğitim ve altyapı gibi alanlarda yatırım yapılmasının gerekliliğini vurgulamışlardır.

Bu çerçevede TÜİK (2016a)'in "İllerde Yaşam Endeksi 2015" çalışması sayesinde, Türkiye'deki TR82 gibi bölgelerin yaşam kalitesi açısından eksikliklerinin ayrıntılı olarak tespit edilmesi ve buna uygun politikaların uygulanması mümkün hale gelmiştir. Dolayısıyla alınacak önlemler sayesinde bölgeler, genç ve yetenekli nüfusunu kaybetmeyerek, az gelişmişlik kısır döngüsünden daha kolay kurtulabilecektir.

3. METERYAL VE YÖNTEM

Çalışmada bölge illerinin sahip olduğu yaşam endeksini olumsuz etkileyen boyutların ayrıntılı analizi hedeflendiği için, illerin 81 il içerisinde, orta sıralar yani 40. sıra ve daha gerilerde olduğu boyutlar görece zayıf olunan alanlar olarak kabul edilerek, bu boyutların göstergeleri ayrıntılı olarak analiz edilmiştir.

Analizlerde kullanılacak veriler, TÜİK (2016a)’in “İllerde Yaşam Endeksi 2015” haber bülteninden alınmış olup, karşılaştırmaların daha anlamlı olması için oluşturulacak tablolarda; TR82 (*Kastamonu, Çankırı, Sinop*) bölgesi illerine, genel yaşam endeksi açısından birinci sıradaki *Isparta İline* ve boyutun 81 ile göre aritmetik ortalaması alınarak bulunan *Türkiye ortalamasına* ait veriler bulunacaktır. Özellikle Türkiye ortalamasının altında kalınan göstergeler iller için öncelikle iyileştirilmesi (ele alınması) gerekli alanlar olarak belirlenmiştir.

4. BULGULAR

4.1. Bölge İllerinin Genel Yaşam Endeksi ve 11 Alt Boyut Açısından Durumu

Tablo 2’de görüldüğü gibi bölge illeri arasında genel yaşam endeksi bakımından en iyi konumdaki il 11. sırası ile Sinop İlidir. Çankırı İli 22. sırada iken, bölge illeri arasında durumu görece en kötü olan il 36. sırası ile Kastamonu İlidir.

İller	Genel endeks		Konut		Çalışma hayatı		Gelir ve servet		Sağlık		Eğitim	
	Sıra	Endeks	Sıra	Endeks	Sıra	Endeks	Sıra	Endeks	Sıra	Endeks	Sıra	Endeks
Sinop	11	0,627	2	0,9304	30	0,6083	32	0,4645	51	0,5822	32	0,6026
Çankırı	22	0,5982	10	0,8635	54	0,5378	28	0,4849	34	0,6418	45	0,5487
Kastamonu	36	0,5673	16	0,8448	44	0,5744	38	0,4505	46	0,6001	37	0,5897
Isparta	1	0,6745	4	0,9059	13	0,6582	19	0,5267	1	0,8408	2	0,737
Türkiye Ort.*		0,5247		0,677		0,5411		0,4022		0,5943		0,5324
İller	Çevre		Güvenlik		Sivil katılım		Altyapı hizmetlerine erişim		Sosyal yaşam		Yaşam memnuniyeti	
	Sıra	Endeks	Sıra	Endeks	Sıra	Endeks	Sıra	Endeks	Sıra	Endeks	Sıra	Endeks
Sinop	17	0,688	2	0,786	31	0,444	64	0,3253	27	0,4654	1	1
Çankırı	35	0,6238	11	0,734	17	0,486	59	0,3654	42	0,4104	6	0,8834
Kastamonu	1	0,8111	39	0,6344	33	0,4401	55	0,3707	40	0,421	43	0,5036
Isparta	20	0,6732	13	0,7336	46	0,4176	24	0,5204	7	0,6109	13	0,7951
Türkiye Ort.*		0,5906		0,6173		0,4194		0,4368		0,4233		0,5374

Kaynak: TÜİK (2016a), “İllerde Yaşam Endeksi, 2015”, 22 Ocak 2016 tarih ve 24561 sayılı Haber Bülteninden alınarak düzenlenmiştir.
*81 İlin aritmetik ortalamasına göre hesaplanmıştır.

Yaşam endeksini belirleyen alt boyutlar açısından illerin ilk yirmi il içerisinde bulunduğu boyutlar güçlü olduğu alanlar olarak kabul edilmiştir. Bu çerçevede, Kastamonu İli için 1. sırada olduğu çevre ve 16. sırada olduğu konut, Sinop İli için, 1.sırada olduğu yaşam memnuniyeti, 2. sırada olduğu konut ile güvenlik ve 17. sırada olduğu çevre, Çankırı ili için 6. sırada olduğu yaşam memnuniyeti, 10. sırada olduğu konut, 11. sırada olduğu güvenlik ve 17. sırada olduğu sivil katılım, bölge illerinin görece en güçlü olduğu alanlardır. Görüldüğü gibi her üç ilin en güçlü olduğu ortak alan konut olarak karşımıza çıkmaktadır.

Bölge illerinin 40. sıra ve daha gerilerde olduğu boyutlar zayıf alanlar olarak belirlenmiş olup bu alanlar Tablo 2’de görüldüğü gibi;

- Kastamonu İli için, 55. sırada olduğu altyapı hizmetlerine erişim, 46. sırada olduğu sağlık, 44. sırada olduğu çalışma hayatı, 43. sırada olduğu yaşam memnuniyeti ve 40.sırada olduğu sosyal yaşam,
- Sinop İli için, 64. sırada olduğu altyapı hizmetlerine erişim ve 51. sırada olduğu sağlık,
- Çankırı ili için, 59. sırada olduğu altyapı hizmetlerine erişim, 54. sırada olduğu çalışma hayatı, 45. sırada olduğu eğitim ve 42. sırada olduğu sosyal yaşamdır.

4.2. İllerin Görece Zayıf Olduğu Boyutların Göstergeleri

Tablo 3’de bölge illerinin görece zayıf olduğu yaşam endeksi boyutları ve bunların göstergeleri yer almaktadır. Görüldüğü gibi her üç ilinde en başarısız olduğu yaşam endeksi boyutu altyapı hizmetlerine erişimdir. Bu nedenle önce her üç il için altyapı hizmetlerine erişim boyutunun belirleyicileri ayrıntılı olarak analiz edilecektir. Bunun yanında Kastamonu ili için sağlık, çalışma hayatı, sosyal yaşam ve yaşam memnuniyeti boyutları, Sinop İli için sağlık boyutu ve Çankırı İli için çalışma hayatı, sosyal yaşam ve eğitim boyutlarının göstergeleri ayrıntılı olarak analiz edilecektir.

Tablo 3: TR 82 (KASTAMONU-SİNOP-ÇANKIRI) BÖLGESİ İLLERİNİN ZAYIF OLDUĞU YAŞAM ENDEKSİ BOYUTLARI VE GÖSTERGELERİ-2015

	İller	Kastamonu	Sinop	Çankırı	Isparta	Türkiye Ortalaması**
Çalışma hayatı ^{1,3}	İstihdam oranı (%)	44,2*	43,5*	42,4*	49,5	46,2
	İşsizlik oranı (%)	6,2	6,2	6,8	8,7	8,8
	Ortalama günlük kazanç (TL)	55,9*	51,5*	58,6	54,5	57,7
	İşinden memnuniyet oranı (%)	81,8	89,3	78,3*	90,9	78,8
Sağlık ^{1,2}	Bebek ölüm hızı (‰)	8,2	9,3	9,9	9,4	11,0
	Doğuşta beklenen yaşam süresi (Yıl)	77,5*	78,6	78,2	78,7	78,1
	Hekim başına düşen müracaat sayısı	6788*	7344*	6221*	3847	5834,4
	Sağlığında memnuniyet oranı (%)	72,4	71,3*	74,6	79,4	72,0
	Kamunun sağlık hizmetlerinden memnuniyet oranı (%)	83,1	80,6	81,8	89,1	77,5
Eğitim ³	Okul öncesi eğitimde (3-5 yaş) net okullaşma oranı (%)	36,2	38,9	39,5	39,9	35,3
	TEOG sistemi yerleştirmeye esas puan ortalaması (puan)	314,3	299,0	306,2	324,6	295,9
	YGS puan ortalaması (puan)	195,0*	196,6*	192,9*	202,0	197,6
	Fakülte veya yüksek okul mezunlarının oranı (%)	11,7*	11,9*	11,5*	15,6	13,1
	Kamunun eğitim hizmetlerinden memnuniyet oranı (%)	86,1	87,5	79,6	86,6	74,1
Altyapı hizmetlerine erişim ^{1,2,3}	İnternet abone sayısı (yüz kişide)	8,9	9,9	7,9*	10,4	8,7
	Kanalizasyon ve şebeke suyuna erişim oranı (%)	54,8*	53,7*	70,7*	75,5	74,4
	Havalimanına erişim oranı	60,1*	102,3*	7,0*	19,7	669,9
	Belediyenin toplu taşıma hizmetlerinden memnuniyet oranı (%)	62,2	49,2*	52,1*	73,4	58,4
Sosyal yaşam ^{1,3}	Sinema ve tiyatro seyirci sayısı -(yüz kişide)	43,9*	4,0*	35,7*	62,7	45,4
	Bin kişi başına düşen alışveriş merkezi alanı (m ²)	27,2*	0,0*	79,0	62,1	69,5
	Sosyal ilişkilerinden memnuniyet oranı (%)	93,3	96,2	91,2	93,8	88,8
	Sosyal hayatından memnuniyet oranı (%)	48,3*	71,2	45,4*	77,1	54,3
Yaşam Memnuniyeti ¹	Mutluluk düzeyi (%)	60,0*	77,7	73,5	70,4	61,2

1: Kastamonu İli İçin Geliştirilmesi Öncelikli Boyut, 2: Sinop İli için Geliştirilmesi Öncelikli Boyut, 3: Çankırı İli İçin Geliştirilmesi Öncelikli Boyut

Kaynak: TÜİK (2016a), “İllerde Yaşam Endeksi, 2015”, 22 Ocak 2016 tarih ve 24561 sayılı Haber Bülteninden alınarak düzenlenmiştir. *Türkiye ortalamasının altında kalan (görece daha kötü) göstergeler, **81 İlin aritmetik ortalamasına göre hesaplanmıştır.

4.2.1. Kastamonu İli

Alt yapı hizmetlerine erişim:

İlin 55. sıra ile görece en başarısız olduğu boyut alt yapı hizmetlerine erişimdir. Tablo 2’de görüldüğü gibi bu boyutta İlin endeks değeri, 0,3707 olup, Türkiye ortalaması olan 0,4368’in altındadır. Tablo 3’de alt yapı hizmetlerine erişim boyutunun göstergeleri görülmektedir. Bu gösterge değerleri incelendiğinde şu hususlar tespit edilmiştir;

- Kanalizasyon ve şebeke suyuna erişim oranı hem Türkiye ortalamasının hem de Isparta ilinin gerisindedir.
- İnternet abone sayısı ve belediyenin toplu taşıma hizmetlerinden memnuniyet oranı, Türkiye ortalamasının üzerinde olmasına karşın, Isparta ilinin gerisindedir.

- Havalimanına erişim oranı ise, ilde hava alanının faaliyete geçmesi nedeniyle Isparta ilinin üzerinde bir değere sahiptir.

Bu çerçevede, alt yapı hizmetlerine erişim boyutunu belirleyen göstergelerden iyileştirilmesi en öncelikli konu, Türkiye ortalamasının altında kaldığı kanalizasyon ve şebeke suyuna erişim oranının yükseltilmesidir.

Sağlık:

Bu boyutta 46. sırada bulunan Kastamonu İli Tablo 2’de görüldüğü gibi 0,6001 endeks değerine sahip olup, Türkiye ortalaması olan 0,5943’ün çok az üzerindedir. Tablo 3’de mevcut sağlık boyutunu belirleyen gösterge değerleri incelendiğinde ise;

- İl doğušta beklenen yaşam süresi ve hekim başına düşen müracaat sayısı açısından, hem Türkiye ortalamasının hem de Isparta ilinin gerisindedir.
- Sağlığından ve kamunun sağlık hizmetlerinden memnuniyet oranı açısından Türkiye ortalamasının üzerinde olmasına karşın her iki göstergede de Isparta İlinin gerisinde kalmıştır. Bebek ölüm hızına göre ise, hem Türkiye ortalamasına hem de Isparta iline göre daha iyi konumdadır.

Bu bağlamda, ilin ikinci en başarısız olduğı sağlık boyutunda, en öncelikli konu hem Türkiye ortalamasının hem de Isparta ili ortalamasının gerisinde kaldığı hekim başına düşen müracaat sayısı ve doğušta beklenen yaşam süresidir.

Çalışma Hayatı:

Tablo 2’de görüldüğü üzere, bu boyutta İl 44. sıraya ve 0,5744 endeks değerine sahip olup, Türkiye ortalaması olan 0,5411’ün üzerindedir. Çalışma hayatı boyutunu belirleyen gösterge değerleri incelendiğinde ise;

- İl istihdam oranı açısından, hem Türkiye ortalamasının hem de Isparta ilinin gerisindedir.
- Ortalama günlük kazanç açısından Isparta ilinin üzerinde olmasına karşın, Türkiye ortalamasının altındadır.
- İşinden memnuniyet oranı açısından Türkiye ortalamasının üzerinde olmasına karşın Isparta ilinin gerisindedir.
- İşsizlik oranı açısından hem Isparta İline hem de Türkiye ortalamasına ve hatta çalışma hayatı boyutunda en iyi konumdaki Zonguldak İline göre daha iyi konumdadır.

Bu bağlamda İlin üçüncü en başarısız olduğı çalışma hayatı boyutunda en öncelikli konu, Türkiye ortalamasının gerisinde kaldığı hem istihdam oranı hem de ortalama günlük kazanç göstergelerinin iyileştirilmesidir.

Yaşam Memnuniyeti:

Tablo 2’de görüldüğü gibi bölge illerinden Sinop İlinin 1. ve Çankırı İlinin 6. sırada olduğı bu boyutta Kastamonu İli 43. sırası ile oldukça gerilerde kalmıştır. Yaşam memnuniyeti insanların yaşamlarının farklı zamanlarında ve alanlarında ortaya çıkan ihtiyaç ve isteklerinin karşılanmasıyla doğan tatmin düzeyini ifade etmektedir (TÜİK 2016a). Burada geçen mutluluk kavramı, acı, keder ve ıstırabın yokluğu ve bunların yerine sevinç, neşe ve tatmin duygularının varlığıyla karakterize edilen durum olup, hayattan genel olarak memnun olma halidir (TÜİK, 2014a). Kastamonu İli tamamen sübjektif ölçülere göre belirlenen mutluluk düzeyinden hareketle elde edilen yaşam memnuniyeti endeksinde hem Türkiye hem de Isparta ilinin gerisinde kalmıştır.

Sosyal Yaşam:

İlin 40. sırada bulunduğı sosyal yaşam boyutunda endeks değeri, Tablo 2’de görüldüğü gibi 0,4210 olup, Türkiye ortalaması olan 0,4233’ün altındadır. Tablo 3’de yer alan sosyal yaşamı belirleyen gösterge değerleri incelendiğinde;

- Sinema ve tiyatro seyirci sayısı, alışveriş merkezi alanı ve sosyal hayatından memnuniyet oranı hem Türkiye ortalamasının hem de Isparta ilinin gerisindedir. Sosyal yaşam boyutunun üç göstergesinde hem Türkiye hem de Isparta ilinin gerisinde kalınması bu boyutun iyileştirilmesinin ciddiyle ele alınması gerektiğine işaret etmektedir.
- Özellikle kişi başına düşen alışveriş merkezi alanı, Türkiye ortalamasının çok altındadır. Bir diğer alt gösterge olan sosyal ilişkilerinden memnuniyet oranı Türkiye ortalamasının üstünde olmasına karşın, Isparta ilinin altında kalmıştır.

4.2.2.Sinop İli

Alt yapı hizmetlerine erişim:

Bölgedeki her üç il için en zayıf alan olan bu boyutta, 64. sırası ile Sinop İli bölgenin en geride olan ilidir. Tablo 2’de görüldüğü gibi, bu boyutta İlin endeks değeri, 0,3253 olup, Türkiye ortalaması olan 0,4368’in altındadır. Tablo 3’de mevcut alt yapı hizmetlerine erişim boyutunu belirleyen gösterge değerleri incelendiğinde ise;

- Kanalizasyon ve şebeke suyuna erişim oranı ve belediyenin toplu taşıma hizmetlerinden memnuniyet oranı hem Türkiye ortalamasının hem de Isparta ilinin gerisindedir.
- İnternet abone sayısı, Türkiye ortalamasının üzerinde olmasına karşın, Isparta ilinin gerisindedir.
- Havalimanına erişim oranı ise, ilde hava alanının mevcut olması nedeniyle Isparta ilinin üzerinde bir değere sahiptir.

Bu değerler doğrultusunda, alt yapı hizmetlerine erişim boyutunu belirleyen göstergeler incelendiğinde, iyileştirilmesi gereken en öncelikli konu Türkiye ortalamasının altında kalınan kanalizasyon ve şebeke suyuna erişim oranı ve belediyenin toplu taşıma hizmetlerinden memnuniyet oranıdır.

Sağlık:

Tablo 2’de görüldüğü üzere, Sinop İli sağlık boyutunda 51. sıradadır. Bu boyutta İlin endeks değeri, 0,5822 olup, Türkiye ortalaması olan 0,5943’ün altında kalmaktadır. Sağlık boyutunu belirleyen gösterge değerleri incelendiğinde ise;

- İl doğu’da beklenen yaşam süresi açısından, Türkiye ortalamasının üzerinde olmasına karşın Isparta ilinin gerisindedir.
- Hekim başına düşen müracaat sayısı ve sağlığından memnuniyet oranı açısından hem Türkiye ortalamasına hem de Isparta iline göre daha kötü durumdadır.
- Kamununun sağlık hizmetlerinden memnuniyet açısından Türkiye ortalamasının üzerinde olmasına karşın Isparta İlinin gerisinde kalmıştır. Bebek ölüm hızına göre ise, hem Türkiye ortalamasına hem de Isparta iline göre daha iyi konumdadır.

Bu bağlamda, ilin ikinci en başarısız olduğu sağlık boyutunda, en öncelikli konu Türkiye ortalamasının gerisinde kaldığı hekim başına düşen müracaat sayısı ve sağlığından memnuniyet oranıdır.

4.2.3.Çankırı İli

Alt yapı hizmetlerine erişim:

Diğer bölge illerinde olduğu gibi İlin 59. sıra ile görece en başarısız olduğu alan alt yapı hizmetlerine erişim boyutudur. Bu boyutta İlin endeks değeri, Tablo 2’de görüldüğü gibi 0,3654 olup, Türkiye ortalaması olan 0,4368’in altındadır. Tablo 3’de bulunan alt yapı hizmetlerine erişim boyutunu belirleyen gösterge değerleri incelendiğinde ise, İl tüm göstergelerde hem Türkiye ortalamasının hem de Isparta İlinin gerisinde kalmıştır. Bu nedenle alt yapı hizmetleri boyutu Çankırı ili için tam anlamıyla ele alınması gerekli öncelikli bir konudur.

Çalışma Hayatı:

Çankırı İli 54. sıraya sahip olduğu çalışma hayatı boyutunda, bölgenin en kötü durumdaki ilidir. Bu boyutta İlin endeks değeri, 0,5378 olup, Türkiye ortalaması olan 0,5411’ün altındadır. Çalışma hayatı boyutunu belirleyen Tablo 3’deki gösterge değerleri incelendiğinde ise;

- İl istihdam oranı ve işinden memnuniyet oranı açısından, hem Türkiye ortalamasının hem de Isparta ilinin gerisindedir.
- Ortalama günlük kazanç ve işsizlik oranı açısından Türkiye ortalamasına hatta Isparta İline göre daha iyi konumdadır.

Bu bağlamda İlin çalışma hayatı boyutundaki en öncelikli konular, Türkiye ortalamasının gerisinde kaldığı hem istihdam oranı hem de işinden memnuniyet oranı göstergelerinin iyileştirilmesidir.

Sosyal Yaşam:

İl 42. sırada bulunduğu sosyal yaşam boyutunda da çalışma hayatı boyutunda olduğu gibi bölgenin en kötü durumdaki ilidir. Bu boyutta İlin endeks değeri, Tablo 2’de görüldüğü gibi 0,4104 olup, Türkiye ortalaması olan 0,4233’ün altındadır. Tablo 3’de görülen sosyal yaşamı belirleyen göstere değerleri incelendiğinde;

- Sinema ve tiyatro seyirci sayısı ve sosyal hayatından memnuniyet oranı hem Türkiye ortalamasının hem de Isparta ilinin gerisindedir.
- Alışveriş merkezi alanı ve sosyal ilişkilerinden memnuniyet oranı ise Türkiye ortalamasının üzerindedir.

Dolayısıyla sinema ve tiyatro seyirci sayısı ve sosyal hayatından memnuniyet oranı göstergeleri İl için öncelikli konulardır.

Eğitim:

İl 45. sırada bulunduğu eğitim boyutunda yine bölgenin görece en kötü durumdaki ilidir. Bu boyutta İlin endeks değeri, 0,5487 olup, Türkiye ortalaması olan 0,5324’ün üzerindedir. Eğitim boyutunu belirleyen göstere değerleri incelendiğinde;

- YGS puan ortalaması ve fakülte veya yüksekokul mezunlarının oranında hem Türkiye ortalamasının hem de Isparta ilinin gerisindedir.
- Okul öncesi eğitimde (3-5 yaş) net okullaşma oranında, TEOG sistemi yerleştirmeye esas puan ortalamasında ve Kamunun eğitim hizmetlerinden memnuniyet oranlarında Isparta İlinin gerisinde olmasına karşın, Türkiye ortalamasının üzerindedir.

Eğitim gibi sosyal kalkınmanın en önemli ayaklarından birisinin il düzeyinde geliştirilmesi için öncelikle, YGS puanı ortalamasının ve üniversite mezunları oranının neden düşük olduğu araştırılmalıdır.

SONUÇ VE ÖNERİLER

Sürdürülebilir kalkınma anlayışında ekonomik, çevresel ve sosyal faktörler birlikte ele alınmakta olup, sürdürülebilir kalkınmanın dolayısıyla refahın doğru bir şekilde ölçülmesi için çeşitli göstergeler oluşturulmuştur.

Bu göstergelerden birisi OECD’nin kullandığı Daha İyi Yaşam Endeksidir. Bu endeksi esas alan TÜİK (2016a), Türkiye için “İllerde Yaşam Endeksi 2015” çalışmasını yaparak İllerin yaşanabilirlik düzeyinin karşılaştırılmasına imkân vermiştir. Bu veriler ışığında yaptığımız çalışmada Düzey 2’ye göre TR82 bölgesi illerinin 81 il içerisinde 40. sıra ve daha geride olduğu (görece zayıf olduğu) boyutlar belirlenerek analiz edilmiştir.

Bölge illerinden Kastamonu İlinin görece zayıf olduğu bu boyutlar 55. sırada olduğu altyapı hizmetlerine erişim, 46. sırada olduğu sağlık, 44. sırada olduğu çalışma hayatı ve 43. sırada olduğu yaşam memnuniyeti ve 40. sırada olduğu sosyal yaşamdır. İl bu beş boyuttan altyapı hizmetlerine erişim, yaşam memnuniyeti ve sosyal yaşam alanlarında, Türkiye ortalamasının dahi altında kalmıştır.

Sinop İlinin görece zayıf olduğu boyutlar, 64. sıra ile altyapı hizmetlerine erişim ve 51. sıra ile sağlık olup, il bu boyutlarda Türkiye ortalamasının altında kalmıştır. Çankırı ili için görece zayıf alanlar 59. sıra ile altyapı hizmetlerine erişim, 54. sırası ile çalışma hayatı, 45. sıra ile eğitim ve 42. sıra ile sosyal yaşamdır. Çankırı İli altyapı hizmetlerine erişim, çalışma hayatı ve sosyal yaşam boyutlarında Türkiye ortalamasının altında kalmıştır.

Bölge illerinin görece zayıf olduğu bu boyutların göstergelerinden Türkiye ortalamasının altında kaldığı ve bu nedenle öncelikle ele alınması gereken alanlar şunlardır;

Kastamonu İli için;

- Alt yapı hizmetlerine erişim boyutunda; kanalizasyon ve şebeke suyuna erişim oranı göstergeleri,
- Sağlık boyutunda; doğuştan beklenen yaşam süresi ve hekim başına düşen müracaat sayısı göstergeleri,
- Çalışma hayatı boyutunda; istihdam oranı ve ortalama günlük kazanç göstergeleri,
- Yaşam memnuniyeti boyutunda; mutluluk düzeyi göstergesi,
- Sosyal yaşam boyutunda; sinema ve tiyatro seyirci sayısı, alışveriş merkezi alanı ve sosyal hayattan memnuniyet oranı göstergeleri öncelikle iyileştirilmesi gereken alanlardır.

Sinop İli için;

- Alt yapı hizmetlerine erişim boyutunda; kanalizasyon ve şebeke suyuna erişim oranı ve belediyenin toplu taşıma hizmetlerinden memnuniyet oranı göstergeleri,
- Sağlık boyutunda; hekim başına düşen müracaat sayısı ve sağlığından memnuniyet oranı göstergeleri, öncelikle ele alınması gereken konulardır.

Çankırı İli İçin;

- Alt yapı hizmetlerine erişim boyutunda; kanalizasyon ve şebeke suyuna erişim oranı, internet abone sayısı, belediyenin toplu taşıma hizmetlerinden memnuniyet oranı, havalimanına erişim oranı gibi bu boyuttaki tüm göstergeler,
- Çalışma hayatı boyutunda; istihdam oranı ve işinden memnuniyet oranı göstergeleri,
- Sosyal yaşam boyutunda; sinema ve tiyatro seyirci sayısı ve sosyal hayatından memnuniyet oranı göstergeleri,
- Eğitim boyutunda; YGS puan ortalaması ve fakülte veya yüksekokul mezunlarının oranı göstergeleri, öncelikle ele alınması gerekli alanlardır.

Bu alanların iyileştirilmesi için şunlar önerilebilir;

- Bölge illerinin her üçünün de en başarısız olduğu boyut, alt yapı hizmetlerine erişim boyutudur. Bu boyutun göstergelerinden özellikle kanalizasyon ve şebeke suyuna erişim ve belediyenin toplu taşıma hizmetlerinden memnuniyetin iyileştirilmesi için yerel yönetimlere önemli görevler düşmektedir. Bölge illerinden Çankırı dışındaki iki ilde hava alanı olması bölge için önemli bir avantajdır. Alt yapı hizmetlerine erişim boyutunda Türkiye'nin en büyük nüfusuna sahip olan ve önemli düzeyde göç alan İstanbul ilinin birinci olması, yerel yönetimlerin etkin çalışmasının bu boyut için ne kadar önemli olduğunun göstergesidir.
- TÜİK (2016a) verilerine göre, bölgenin sağlık boyutunda en zayıf illeri Kastamonu ve Sinop olup, bu boyutun hekim başına düşen müracaat sayısı göstergesinde her üç ilde Türkiye ortalamasına göre daha kötü durumdadır. Bunun yanında bölge illerinin Türkiye'deki toplam hekim sayısından aldıkları payda oldukça düşüktür. 2012 yılı itibari ile Kastamonu İli aldığı %0,36 pay ile 50. sırada iken, diğer bölge illerinden Sinop 0,18 pay ile 70. sırada ve Çankırı 0,17 pay ile 74. sıradadır (TÜİK 2014b:49). Bölge illerinde hastane ve buna bağlı olarak hekim sayısının artması sayesinde, hekim başına düşen müracaat sayısı düşürülecek ve bu sayede diğer göstergeler olan doğuştan beklenen yaşam süresi ve sağlığından memnuniyet oranı gibi göstergelerde iyileşecektir. Bölgede özel hastanelerin kurulmasının teşvik edilmesi bu konuda izlenebilecek bir yoldur. Sağlık boyutu açısından bu olumsuz göstergeler, TÜİK (2016b)'in ölüm istatistiklerinde de görüldüğü gibi bölge illerinin kaba ölüm hızında 81 il içerisinde ilk sıralarda yer almalarına yol açmaktadır. 2015 yılı itibari ile kaba ölüm hızının en yüksek olduğu il binde 10 ile Kastamonu iken, onu binde 9,9 ile Sinop ve binde 9 ile Çankırı illeri izlemektedir (TÜİK 2016b).
- Çalışma hayatı boyutunda oldukça gerilerde kalan Kastamonu ve Çankırı İlleri için, bürokratlar illerdeki istihdam oranının, ortalama günlük kazancın ve işinden memnuniyet oranı gibi göstergelerin neden düşük olduğunu tespit etmelidir. Bölge illerinde işsizlik oranının çalışma hayatı boyutunda en iyi il olan Zonguldak ilinden dahi daha iyi olmasına karşın istihdam oranının düşük olmasının nedeninin, ortalama günlük kazancın ve işinden memnuniyet oranının düşüklüğü olduğu düşünülebilir.
- Özellikle Kastamonu ve Çankırı İllerinin gerilerde kaldığı sosyal yaşam boyutunun iyileşmesi için, illerde sinema ve tiyatro sayısı artırılırken, bu faaliyetlere katılım konusunda halk bilgilendirilmeli özellikle çocuk ve gençler teşvik edilmelidir. Yine şehir yaşamında hayatı kolaylaştıran, halkın ihtiyaç duyduğu ürünlerin kolaylıkla bulunabileceği alışveriş merkezi alanları bölgedeki her üç ilde de yetersizdir. Bu alana yönelik özel sektör yatırımlarının teşvik edilmesi bölge için önemli bir husustur. Sosyal hayatı geliştirmeye dönük bu gibi tedbirler, muhtemelen illerdeki sosyal hayattan memnuniyet düzeyini de artıracaktır.
- Yaşam memnuniyeti boyutunun göstergesi olan mutluluk düzeyinin, gerek Türkiye gerekse diğer bölge illerine göre, Kastamonu İlinde neden düşük düzeyde kaldığı, halkla yapılacak anket ve görüşmelerle tespit edilebilir. Sübjektif olan bu gösterge, yaşam endeksi bağlamında ildeki diğer zayıf alanların iyileşmesi ile muhtemelen yükselecektir.
- Bölge illerinden özellikle Çankırı İlinin oldukça zayıf olduğu eğitim boyutunda, YGS puan ortalamasının yükselmesi amacıyla ildeki liselerin durumu incelenerek derslerin verimli geçmesi için eğitim kurumları ile işbirliği yapılabilir. Bu konuda öğrenci, veli ve öğretmenlerin sıkıntıları dinlenerek,

gerekli tedbirlerin alınması suretiyle diğer bölge illerine göre Çankırı İlinde oldukça düşük düzeyde kalan, kamunun eğitim hizmetlerinden memnuniyet oranı da yükseltilebilir. Bunun yanında bölge illerinde oldukça düşük düzeyde kalan üniversite mezunu oranının yükseltilmesi için bir taraftan gençler üniversite eğitime teşvik edilirken, diğer taraftan örgün eğitim görme imkânı sınırlı olanlar yükseköğretim düzeyinde ki uzaktan eğitim uygulamalarına yönlendirilebilir.

Eğitimle ilgili yukarıda sayılan sorunların yanında, Çankırı ili farklı kademelerdeki okullaşma oranlarında hem Türkiye geneline hem de diğer bölge illerine göre daha geridedir. 2013/14 eğitim öğretim döneminde Türkiye genelinde net okullaşma oranları, ilkokul için %99,57, ortaokul için %94,52 ve ortaöğretim (lise) için %76,65 olup, bu oranlar Çankırı ili için sırasıyla %89,23, %84,71 ve %75,71 ile daha düşüktür (TÜİK 2014d). Okullaşma oranlarındaki bu düşüklüğün nedenleri il genelinde yapılacak alan araştırmaları ile tespit edilerek, gerekli önlemler alınabilir.

Eğitim alanında bölge illeri için sorun teşkil eden bir diğer hususta okuma yazma bilmeyen oranının yüksekliğidir. TÜİK (2014b:90; 2014c:90; 2014d:89) verilerine göre bölge illerinde, 15 yaş üstü nüfus için okuma yazma bilmeyen oranı Türkiye ortalamasının üzerindedir. Türkiye genelinde okuma yazma bilmeyen oranı %4,7 (bilinmeyen hariç) iken, bu oran sırasıyla Kastamonu’da %8,7, Çankırı’da %6,4 ve Sinop’ta %6,1’dir. Okuma yazma bilmeyen oranının düşürülmesi için Halk Eğitim Merkezleri veya diğer kamu kurumları bünyesinde kurslar açılarak, halkın bu kurslara yönlendirilmesi kısa vadede soruna çözüm olabilir.

Kaynakça

Akar, Sevda (2014), “Türkiye’de Daha İyi Yaşam Endeksi: OECD Ülkeleri İle Karşılaştırma”, **Journal of Life Economics** 1/2014.

Akgül, Urungu (2010), “Sürdürülebilir Kalkınma: Uygulamalı Antropolojinin Eylem Alanı”, **Ankara Üniversitesi Dil ve Tarih Coğrafya Fakültesi Antropoloji Dergisi**, Sayı:24, 133-164.

Arslan, Kahraman (2005) “Bölgesel Kalkınma Farklılıklarının Giderilmesinde Etkin Bir Araç: Bölgesel Planlama ve Bölgesel Kalkınma Ajansları”, **İstanbul Ticaret Üniversitesi Sosyal Bilimler Dergisi**, Yıl:4 Sayı:7 (Bahar 2005/1), ss.275-294.

Birleşmiş Milletler (2012), **İstedığımız Gelecek**, Sürdürülebilir Kalkınma Konferansı (Rio+20), Rio de Janeiro, Brezilya, 20-22 Haziran 2012, Konferans Çıktısı, ISBN 978- 605-4667-14-7.

http://www.tr.undp.org/content/turkey/tr/home/library/environment_energy/the_future_we_want_june_2012.html, Erişim tarihi: 13.05.2016.

Burtan Doğan, Bahar (2011), “Kalkınma İktisadının XX. Yüzyıldaki Gelişim Süreci, İktisat Politikalarına Etkisi ve Son On Yıllık Konjonktürün Disiplinin Geleceğine Olası Etkileri”, **Kocaeli Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi** (22) 2011/2:41-83.

Caymaz, Ebru, Semih Soran ve Fahri Erenel (2014), “İşletmelerde Kurumsal Sürdürülebilirlik ve Kurumsal Sosyal Sorumluluk İlişkisi: Küresel İlkeler Sözleşmesi Türkiye Örneği”, **Journal of Management, Marketing and Logistics (JMML)**, Volume: 1, Issue:3.

Dinler, Zeynel (2012), **Bölgesel İktisat**, Dokuzuncu Baskı, Ekin Basım Yayın Dağıtım, Bursa.

Erkan, Hüsnü (1995), “Bölgesel Gelişme Stratejileri ve Türkiye’nin Bölgesel Kalkınma Politikası”, (Editörler: Tamer İşgüden, Fuat Ercan, Mehmet Türkay), **Gelişme İktisadı: Kuram-Eleştiri-Yorum** İçinde (s.226-250), Beta Basım Yayın Dağıtım A.Ş. İstanbul.

Gürses, Didem (2009), “‘İnsani Gelişme’ ve Türkiye”, **Balıkesir Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi**, Cilt 12, Sayı 21, ss.339-350.

Han, Ergül ve Ayten Ayşe Kaya (2008), **Kalkınma Ekonomisi: Teori ve Politika**, 6. Baskı, Nobel Yayın Dağıtım, Ankara.

Hart, Maureen (1998), **Sustainable Community Indicators Trainer's Workshop**, Developed and produced by: Hart Environmental Data, <http://www.sustainablemeasures.com/Training/pdf/HEDTrMan.pdf>, Erişim tarihi:13.06.2016.

Karaçay Çakmak, Hatice (2006), “Kalkınma İktisadında Temel İhtiyaçlar Etiği Yaklaşımı”, **İ.Ü. Siyasal Bilgiler Fakültesi Dergisi**, No:34 (Mart 2006).

Kaynak, Muhteşem (2007), **Kalkınma İktisadı**, 2. Baskı, Gazi Kitabevi, Ankara.

Kesgingöz, Hayrettin ve Serkan Dilek (2016), “Investigation of TR82 Region According to the Growth Stages of Rostow” **Asian Journal of Economic Modelling**, 4(4): 180-189.

OECD (2011), **Compendium of OECD Well-Being Indicators**, <http://www.oecd.org/std/47917288.pdf>, Erişim tarihi: 15.05.2016.

Özmehmet, Ecehan (2008), “Dünyada ve Türkiye Sürdürülebilir Kalkınma Yaklaşımları”, **E-Journal of Yasar University**, Volume 3, No 12, (Ekim) , 1853 – 1876.

Seydioğulları, Hatice Selcen (2013), “Sürdürülebilir Kalkınma İçin Yenilenebilir Enerji”, **Planlama**, 23(1):19-25.

Taban, Sami ve Muhsin Kar (2015), **Kalkınma Ekonomisi**, (2. Baskı), Ekin Yayınevi, Bursa.

T.C. Kalkınma Bakanlığı (2013), **İllerin ve Bölgelerin Sosyo-Ekonomik Gelişmişlik Sıralaması Araştırması (SEGE-2011)**, Bölgesel Gelişme ve Yapısal Uyum Genel Müdürlüğü, Ankara,

http://www.ab.gov.tr/files/ardb/evt/2_turkiye_ab_iliskileri/2_2_adaylik_sureci/2_2_8_diger/tc_kb_sege_2013.pdf, Erişim tarihi: 15.06.2016.

T.C. Kalkınma Bakanlığı (2014), **Bölgesel Gelişme Ulusal Stratejisi (2014-2023)**, “**Daha Dengeli, Topyekûn Kalkınma**”, Bölgesel Gelişme ve Yapısal Uyum Genel Müdürlüğü, (Aralık 2014), <http://abdigm.meb.gov.tr/projeler/ois/003.pdf>, Erişim tarihi: 01.10.2016.

TÜİK, **Adrese Dayalı Nüfus Kayıt Sistemine (ADNKS) göre Düzey 2 bölgelerinin (26 bölge) aldığı göç, verdiği göç, net göç ve net göç hızı**, <https://biruni.tuik.gov.tr/bolgeseлистatistik/tabloOlustur.do>, Erişim tarihi: 01.10.2016.

TÜİK (2014a), **İl Düzeyinde Yaşam Memnuniyeti 2013**, 14 Nisan 2014 tarih ve 18507 sayılı Haber Bülteni, <http://www.tuik.gov.tr/PreHaberBultenleri.do?id=18507>, Erişim tarihi: 15.05.2016.

TÜİK (2014b), **Seçilmiş Göstergelerle Kastamonu, 2013**, <http://www.tuik.gov.tr/ilGostergeleri/iller/KASTAMONU.pdf>, Erişim tarihi:01.10.2016.

TÜİK (2014c), **Seçilmiş Göstergelerle Sinop, 2013**, <http://www.tuik.gov.tr/ilGostergeleri/iller/SINOP.pdf>, Erişim tarihi:01.10.2016.

TÜİK (2014d), **Seçilmiş Göstergelerle Çankırı, 2013**, <http://www.tuik.gov.tr/ilGostergeleri/iller/CANKIRI.pdf>, Erişim tarihi:01.10.2016.

TÜİK (2016a), **İllerde Yaşam Endeksi 2015**, 22 Ocak 2016 tarih ve 24561 sayılı Haber Bülteni, <http://www.tuik.gov.tr/PreHaberBultenleri.do?id=24561>, Erişim tarihi: 15.05.2016.

TÜİK (2016b), **Ölüm İstatistikleri 2015**, 28 Nisan 2016 tarih ve 21522 sayılı Haber Bülteni, <http://www.tuik.gov.tr/PreHaberBultenleri.do?id=21522>, Erişim tarihi: 26.06.2016.

Yavilioğlu, Cengiz (2002), “Kalkınmanın Anlambilimsel Tarihi ve Kavramsal Kökenleri”, **C.Ü. İktisadi ve İdari Bilimler Dergisi**, Cilt 3, Sayı 1, ss.59-77.